

# TEMA: Skolan och marknaden

*Marianne Dovemark & Ulf Lundström*

## Introduktion

Artiklarna i föreliggande temanummer av *Utbildning & Demokrati* fokuserar olika uttryck för marknadsiseringen av det svenska skol-systemet och dess konsekvenser. Arbetet med att sammanställa temanumret sammanfaller i tid med flera händelser som visar på hur starkt skolmarknaden etablerats och blivit naturaliserad (Fairclough 1995). Frågan om vinstuttag debatterades flitigt under år 2016 då två av de största friskolekoncernerna, AcadeMedia och Engelska skolan, börsnoterades. Den av den röd-gröna regeringen tillsatta utredningen om privata vinster i offentligt finansierade välfärdstjänster, *Ordning och reda i välfärden* (SOU 2016:78), lade fram sitt betänkande under senhösten samma år. Syftet med utredningen var ”att säkerställa att offentliga medel används till just den verksamhet de är avsedda för och att eventuella överskott som huvudregel ska återföras till den verksamhet där de uppstår” (s 21). Utredningen föreslår i första hand ett begränsat rörelseresultat med ett vinsttak på sju procentenheter plus statslåneräntan (SOU 2016:78).

Utredningen har lett till varierande och starka reaktioner från olika aktörer. Dagens Industri (2016) skriver att utredningen ”möts av ett avgrundsvrål från näringslivet” och AcadeMedias storägare Rune Andersson uttrycker att utredningens förslag är ”närmast sovjetiskt”. Representanter för Svenskt Näringsliv kallar den tänkta vinstregleringen för ”ett ingrepp i den privata företagsamheten och

---

*Marianne Dovemark* är professor i pedagogik och verksam vid Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, Göteborgs universitet, Box 300, 405 30 Göteborg. E-post: marianne.dovemark@gu.se

*Ulf Lundström* är docent i pedagogiskt arbete vid Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap vid Umeå universitet, 901 87 Umeå. E-post: ulf.p.lundstrom@umu.se

äganderätten” (Lemne & Morin 2016). Ulla Hamilton (2016), vd för Friskolornas riksförbund, skriver: ”Det är unikt att en utredning föreslår så radikala förslag som drastiskt förändrar förutsättningarna för etablerade företag”. I vissa fall har etableringsfrihet och rätten att göra vinst i skolan närmast beskrivits som en självklar rättighet. Carola Lemne, vd för Svenskt Näringsliv, uttrycker sig om ett eventuellt vinstförbud: ”Det handlar ju faktiskt om en expropriering som inte bara strider mot äganderätten och EU-rätten utan också mot vår egen grundlag” (Svenskt Näringsliv 2016). Dessa reaktioner illustrerar att det svenska näringslivet är starkt marknadsinriktat även beträffande välfärdssektorn.

Samtidigt visar undersökningar att det finns ett glapp mellan den politiska viljan i riksdagen och opinionen bland medborgarna. Endast cirka fem procent agerar i riksdagen för att helt stoppa vinsterna i den skattefinansierade välfärden samtidigt som SOM-institutet visar att 65 till 59 procent av medborgarna under åren 2012-2015 är emot att privata företag i välfärdssektorn får dela ut vinst till sina ägare (Ekengren Oscarsson & Bergström 2015). Detta bekräftas av en aktuell studie som visar att 64 procent av tillfrågade svenskar är emot vinstutdelning medan 26 procent är för. 46 procent anser att privata företags påverkan i skolan är övervägande negativ, medan 25 procent anser att deras påverkan är övervägande positiv (Dagens Nyheter 2016). Vinster är dock bara en aspekt av marknadsieringen av välfärdssektorn. Vi vill med detta temanummer fokusera på skolsektorn och också belysa ett antal andra aspekter som direkt påverkar verksamheten i relation till marknadsieringen. Vi definierar begreppet marknadsiering i linje med Strandberg (2013) som skriver att det används:

för att sammanfatta en trend inom den svenska förvaltningen. Marknadsiering förstås som en process där marknadsekonomiska värden, principer och praktiker som vanligen hört hemma inom det privata näringslivet börjar prägla organiseringen av offentliga verksamheter. Det handlar om att konkurrens, det enskilda vinstintresset, privatisering och individuella val påverkar och i somliga fall blir direkt avgörande för det praktiska förverkligandet av politiska beslut (Strandberg 2013, s 3).

I våra studier, i kontakter med olika aktörer inom skola och utbildning, ser vi många tecken på att marknadsieringen av skolsystemet tas för given. Vi ser det också bland nyckelpersoner som utformar den svenska skolpolitiken, till exempel i den ovan nämnda utredningen om privata vinster i välfärdssektorn och i den Skolkommision som tillsattes för att utreda valfrihetens konsekvenser. I Skolkommisionens delbetänkande

uttrycks detta tydligt: ”Kommissionen delar den parlamentariskt sammansatta Friskolekommitténs bedömning att de fristående skolorna och valfriheten har kommit för att stanna” (SOU 2016:38, s 19). Flera av detta temanummers artiklar illustrerar detta förgivettagande av skolmarknaden. Till exempel beskriver Martin Harling och Magnus Dahlstedt hur en skolmarknad konkret iscensätts på gymnasieämssor. På dessa arenor betraktar skolans olika aktörer varandra som köpare och säljare, och skolor och program saluförs till elever och föräldrar som kunder. Marianne Dovemark visar också i sin artikel hur elever differentieras och positioneras som olika subjekt för att passa in på de saluförda utbildningarna och skapade varumärkena.

Tidigare studier har beskrivit och analyserat hur skolmarknader utvecklas lokalt och nationellt och vilka konsekvenser marknadseringen kan få för till exempel lärare och elever (se t ex Lundahl, Erixon Arreman, Holm & Lundström 2014, Dovemark & Holm 2015). Förhoppningen är att artiklarna i föreliggande temanummer bidrar till ytterligare fördjupning och förståelse av marknadseringen och dess konsekvenser på utbildningssystemet. Gustafsson, m fl (2016) poängterar att de avreglerings- och valfrihetsreformer som följde efter den så kallade kommunaliseringen 1991 kan beskrivas som ”en ’marknadisering’ av skolan snarare än en kommunalisering, och det innebar en tillämpning av idéerna om ’new public management’ på skolområdet som drevs längre än i något annat land” (s 36). Gustafsson, Sörlin och Vlachos (2016) poängterar att de reformer som implementerats sedan slutet av 1980-talet (SOU 2014:5) kan sammanfattas med begreppen kommunalisering, avreglering och marknadsivering med en förstärkt kontrolluppföljning.

Stora delar av det som analyseras i temanumrets artiklar kan inordnas inom begreppet New Public Management (NPM). Vi betraktar det som ett paraplybegrepp för en uppsättning managementkoncept och praktiker som offentlig verksamhet övertagit från det privata näringslivet med avsikt att effektivisera (Pollitt & Bouckaert 2011, Pollitt m fl 2007). Det omfattar exempelvis decentralisering, konkurrens, privatisering, prestationsmätning och kontroll, entreprenöriellt ledarskap och budgetdisciplin. Trots gemensamma karaktäristika så präglas dock förverkligandet av NPM i olika länder av stora variationer (Pollitt, van Thiel & Homburg 2007). Exempelvis genomfördes marknadsiveringsreformerna i Sverige innan kvalitets- och granskningstrenderna fick genomslag (Lundström 2015), vilket skiljer Sverige från utvecklingen i till exempel USA där ”the testing and accountability movement” först fick genomslag och senare förenades med ”the choice movement” (Ravitch 2013, s 313). Ulf Lundströms artikel i föreliggande

temanummer belyser samspelet och spänningarna mellan dessa olika reformer.

Det svenska skolsystemet präglas av reformträngsel (Lindgren, Hanberger & Lundström 2016) och sammantaget visar temanumrets olika artiklar att marknadsiseringen av utbildningssystemet har förverkligats i interaktion med många andra reformer som samspelat eller motverkat varandra. I Ulf Lundströms, Ann-Sofie Holms och Inger Erixon Arremans artikel belyses hur gymnasierektorer ser på frågor om likvärdighet och hur de uppfattar att differentieringen av elever förändrats beroende på de olika reformer som genomförts inom gymnasieskolan under senare år. Anna-Maria Fjellman visar på hur differentiering uppstår vid olika tillgång till utbildning. Hennes studie fokuserar rörlighet kopplat till geografisk plats. Även Johanna Mellén analyserar ungdomars rörlighet men hon inriktar sig på hur deras val av olika utbildningsalternativ förändras över tid i relation till föräldrars utbildningsnivå, gymnasieskolans huvudmannaskap samt grundskolebetyg.

### En tillbakablick

Marknadsiseringen av skolan har utgått från nobelpristagaren Milton Friedmans (1962) tankar om vikten av föräldrainflytande och att det fria skolvalet (via vouchers) leder till bättre skolresultat, mångfald och utveckling. Beslutsmakten flyttas från staten till individen, det vill säga till konsumenterna. När konsumenterna får möjlighet att välja vilken tjänsteproducent de ska anförtro ansvaret för sina barns utbildning förväntas pressen på systemet öka beroende på konkurrensen. Dessa idéer fick starkt internationellt genomslag i början av 1980-talet och framåt med Ronald Reagans och Margaret Thatchers regeringar i USA och Storbritannien uppbackade av forskare som John Chubb och Terry Moe (1990). Grundantagandet för denna förändring bygger på idén att varje medborgare garanteras *rättighet att välja*, snarare än att medborgarskap garanterar *rättighet till* välfärd som hälsa och utbildning och andra offentliga åtaganden (Apple 2001, Ball 2007, Tooley 2000). På utbildningsområdet visar det sig till exempel genom att fokus läggs på föräldrars rätt att välja skola och utbildning till sina barn snarare än på barns rätt till allmän utbildning. Det har således skett en förskjutning av förståelsen och innebörden av medborgarskap, från ett fokus på det gemensamma, kollektiva till ett fokus på den enskilde individuella medborgaren (Englund 1995, 1986/2005). I denna nyliberala trend blev marknaden, i form av privatisering, konkurrens och ambitionen att omvandla medborgare till konsument,

den dominerande politiska inriktningen som förverkligades med hjälp av NPM-tekniker för styrning och organisering (Peters 2012). Till skillnad från klassisk liberalism betraktar nyliberalerna staten som en aktiv aktör med uppgift att driva och ge goda förutsättningar för marknadsisering (Olssen & Peters 2005).

I Sverige omvandlades skolsystemet genom långtgående decentralisering och marknadsisering från slutet av 1980-talet och framåt efter en lång period med socialdemokratiskt styrd utbildningspolitik (Lundahl, Erixon Arreman, Holm & Lundström 2013). Marknadsiseringen motiverades av andra skäl än svaga resultat, eftersom skolsystemet då var ”relativt högpresterande och robust” som Gustafsson, Sörlin och Vlachos (2016, s 124) uttrycker det och de poängterar också att marknadsiseringen av utbildningssystemet har fått en rad effekter som ”kanske inte varit förutsedda”. Ann-Sofie Holms artikel illustrerar i högsta grad en oförutsedd effekt, nämligen en skolkoncerns konkurs. Artiklarna i detta temanummer bidrar förhoppningsvis till att belysa några av dessa konsekvenser.

## Skolmarknaden

Den svenska skolmarknaden karaktäriseras av en hög grad av etableringsfrihet. Idéer om flera säljare som fritt konkurrerar på en marknad genom till exempel prissättning av en vara eller en tjänst kännetecknar marknadens logik. Medborgarens/kundens val blir avgörande för en skolas budget genom den voucher eller skolpeng som följer med eleven. I forskningslitteratur betecknas ofta realiseringen av marknadslogik i offentlig sektor med begreppet *kvasimarknad*. Införande av kvasimarknader motiveras av ambitionen att förbättra effektivitet, innovation och kvalitet (Lubienski 2009). Kvasimarknaderna skiljer sig från en vanlig marknad i flera avseenden, som att staten i högre grad styr och reglerar villkoren och att tjänsten inte betalas direkt av kunden utan är generellt skattefinansierad (se Fjellmans artikel i detta nummer). Vi använder också begreppet *skolmarknad* där ”marknad” skall förstås som ett tillstånd när ”flera producenter är med och konkurrerar om kommunala uppdrag och/eller att det utvecklas interna styrsystem som har marknaden och näringslivet som förebild” (Montin 2006, s 7). Begreppet skolmarknad har också en koppling till Skolverkets (2012) begrepp *lokala skolmarknader*. Indelningen i lokala skolmarknader är en geografisk indelning som utgår från gymnasieelevers skolpendling. Begreppet används som ett verktyg för analys av hur skolmarknaden fungerar, vilket illustreras i Fjellmans och Melléns artiklar.

Den politiska debatten om skolan, där bland annat känslor av hjälplöshet beträffande försämrade resultat i internationella kunskapsmätningar (t ex PISA), har utmynnat i att politiker från de flesta partier gjort *kvalitet* till ett centralt mål för skolpolitiken. I den senaste valrörelsen blev detta uppenbart och frågan aktualiserades också av borgerliga politiker i samband med publiceringen av delbetänkandet om vinster i välfärden. De fyra borgerliga partiledarna sa sig vilja ”säkerställa högre kvalitet, större valfrihet och en strängare kontroll av samtliga aktörer i välfärden” (Kinberg Batra, Löof, Björklund & Busch Thor 2016). Kraven på kvalitet ”ska framför allt utgå från resultat och utfall och kvalitetsuppföljningen ska i första hand fokusera på mätbara resultat” poängterade de. Detta berör en fråga som granskas i Lundströms artikel där författaren beskriver hur marknadisering och mål- och resultatstyrning förenats i definitionerna av resultat och kvalitet. Artikeln visar på riskerna med mätbara resultatindikatorer, vilken potential de har att faktiskt påverka tillämpningen av läroplanen och hur intentionerna i den officiella läroplanen förverkligas. De breda målen med utbildningen reduceras därmed till enkelt mätbar statistik. Parallellt med de tilltagande kraven på kontroll, kvalitet och ansvarsutkrävande i skolsystemet har också forskning som problematiserar resultatmätning och kvalitetdiskursen vuxit (se t ex Bergh 2011, Björnholt & Larsen 2014, Dahler-Larsen 2014, Lundström 2015).

Tidigare forskning visar på att NPM-tekniker som benchmarking, resultatindikatorer och ranking ofta leder till icke avsedda effekter som konformism och likformighet i stället för till innovation och mångfald som avsetts (Hood & Peters 2004). Lubienski (2009) använder begreppet isomorfism från nyinstitutionell teori (DiMaggio & Powell 1991) för att beteckna den standardisering det innebär att alla skolor uppträder som privata aktörer som behöver attrahera kunder och vara effektiva på en marknad. Forskningen visar också på att förverkligandet av nyliberalismens anti-byråkratiska intentioner ofta lett till ytterligare byråkrati. Sådan ny byråkrati exemplifieras av Lundströms artikel, och i Dovemarks, Harling och Dahlstedts och Holms artiklar framgår det också att långsiktig planering försvårats av prioriteringen av skolval och att skolans personal lägger många arbetstimmar på marknadsföring, utveckling av varumärken och liknande arbete för att attrahera elever (kunder).

Gustafsson, Sörilin och Vlachos (2016) konstaterar att det är ”metodologiskt svårt” att ”empiriskt utvärdera hur marknadsstyrningen som system påverkat kvaliteten i skolan” (s 57). De problematiserar privatisering och konkurrens utifrån aspekter som kvalitet, likvärdighet, segregation och betygsinflation. Resultaten från studier av marknadiseringens konsekvenser visar sig också många gånger vara

motsägelsefulla. Till exempel kommer två omfattande rapporter som båda undersöker effekter av reformerna fram till helt olika slutsatser. *Staten får inte abdikera* (SOU 2014:5) visar på tydliga negativa effekter, medan IFAU:s rapport *Decentralisering, skolval och fristående skolor: Resultat och likvärdighet i svensk skola* (Holmlund m fl 2014) hävdar att sambanden mellan skolreformerna och elevernas skolresultat är obetydliga. Gustafsson m fl (2016) bedömer slutsatserna i SOU 2014:5 som mest rimliga. De resultat som publiceras i detta temanummer ligger i linje med deras problematiserande inriktning och slutsats att ”det finns många skäl att tro att det *samlade resultatet av marknadsiseringen* är negativt för skolans resultat, alldeles oavsett om många enskilda fristående skolor har en elevpopulation som presterar bra och uppvisar höga betyg” (Gustafsson m fl 2016, s 127).

Även internationella forskningsresultat om marknadsisering av skolan framstår delvis som motsägelsefulla och de lokala och nationella villkoren för skolmarknaden varierar. Det råder dock relativt stor enighet om att marknadsens löften om bättre resultat, kvalitet, mångfald och minskad segregation inte levt upp till förväntningarna. Tre forskningsöversikter, OECD rapporter, visar på många aspekter av dessa resultat. Sietske Waslander, Cissy Pater och Maartje van der Weide (2010, s 64) sammanfattar resultaten om effekterna av införandet av marknadsmekanismer i skolan: ”In general, if any effects are found at all, they are small”. Cristopher Lubienski (2009, s 44) delar den uppfattningen och betonar speciellt att hans analys av innovation i skolan ”questions the causal link between quasi-market mechanisms and classroom-level product and process innovation that continue to motivate calls for school choice”. Pauline Musset formulerar ett annat centralt resultat i dessa forskningsöversikter:

the theoretical benefits of introducing market mechanisms in education are not easily identified empirically, and it seems that choice schemes do provide enhanced opportunities for some advantaged parents and students who have a strong achievement orientation, but also harm others, often more disadvantaged and low SES families (Musset 2012, s 43).

Sammanställningen av detta temanummer görs i en tidsanda präglad av internationell oro och politiska strömningar av auktoritärt tänkande. Donald Trump har vunnit presidentvalet i USA efter en hetsig valkampanj där han gång på gång gett uttryck för rasism, sexism, populism och förnekande av klimathot. Krigen i Syrien och Irak är intensiva och till synes olösliga. 65 miljoner människor är på flykt (UNHCR 2016) samtidigt som hoten mot miljön tilltar. I det sammanhanget kan

prioriteringar av konkurrens och vinstkrav i skolan framstå som mal-placerade. Dagens elever kommer troligtvis att stå inför utmaningar som utgör starka argument för de utbildningspolitiska intentionerna att utveckla ansvarstagande och självständiga medborgare och att skolan ska bidra till att bygga ett demokratiskt, jämlikt och hållbart samhälle. Skoldebattens fokus bör därför föras tillbaka till skolans breda mål och demokratiska funktioner.

## Forskningsprojekt och artiklar

Marknadisering av det svenska skolsystemet är ett gemensamt tema för samtliga artiklar som ingår i detta temanummer. De olika artiklarna har utvecklats inom tre olika forskningsprojekt. Marianne Dovemark, Inger Erixon Arreman, Ann-Sofie Holm och Ulf Lundström har alla deltagit i projektet *Inkluderande och konkurrerande? Gymnasieskolan i skärningspunkten mellan social inkludering och marknadisering* (Umeå universitet), finansierat av Vetenskapsrådet (VR). Docent Ulf Lundström vid Umeå universitet har varit projektledare. Forskningsprojektets syfte är att bidra med ny kunskap om hur aktörer på kommunal- och skolnivå uppfattar och möter krav på social inkludering i ett marknadiserat skolsystem. Projektet utgör en fortsättning på ett tidigare VR-finansierat projekt, *Gymnasiet som marknad* (Umeå universitet), där professor Lisbeth Lundahl, Umeå universitet, varit projektledare och ovan nämnda Erixon Arreman, Holm och Lundström ingick.

Artiklarna *Differentiering genom reglerad marknadsanpassning – uppkomsten av en regional skolmarknad* av Anna-Maria Fjellman och *Rörlighet och selektion på en öppen Gymnasiemarknad* av Johanna Mellén har skrivits inom projektet *CHANCE- Utbildningsreformer för gymnasieskolan under två årtionden: Konsekvenser för fördelning av resurser, rekrytering och utbildningsresultat* (Göteborgs Universitet). Projektets syfte är att undersöka förändringarnas effekter på den svenska gymnasieskolan angående likvärdighet och effektivitet. Projektet är finansierat av Vetenskapsrådet och leds av professor Monica Rosén och docent Kajsa Hansen Yang vid Göteborgs universitet.

Martin Harling och Magnus Dahlstedt arbetar båda i det VR-finansierade projektet *Skolvalsreformernas genomförande och dess långsiktiga konsekvenser för individers sociala rörlighet* (Linköpings universitet). Projektledare är docent Susanne Urban, Linköpings universitet. Här kombineras analyser av registerdata, intervjuer och policy för att undersöka innebörderna i valfrihetsreformerna och skolvalets praktiker, samt dess konsekvenser över tid. Ett särskilt



fokus i projektet ligger på relationen mellan skolval och individens sociala mobilitet.

Temanumret innehåller sju artiklar som illustrerar olika aspekter av marknadsiseringen av det svenska skolsystemet. Artiklarna gör inte anspråk på att täcka hela den komplexitet som de tre projektens resultat påvisar utan synliggör snarare olika perspektiv och delar av vad marknadsiseringen av det svenska skolsystemet kan resultera i och hur det kan uppfattas. Artiklarna är ordnade efter de tre projekt som presenterats ovan.

I artikeln REKTOR I SKÄRNINGSPUNKTEN MELLAN LIKVÄRDIGHET OCH SKOLMARKNAD av *Ulf Lundström, Ann-Sofie Holm och Inger Erixon Arreman* studeras gymnasierectorers uppfattningar om konsekvenserna av aktuella skolreformer för likvärdigheten i skolan. Resultaten baseras på enkätsvar från gymnasierectorer och diskuteras i relation till styrning och statliga intentioner. Rectorers uppfattningar är väsentliga eftersom de är nyckelpersoner i förverkligandet av skolpolicy i praktiken. Syftet är att bidra med kunskap till det utbildningspolitiska fältet om hur likvärdighet kan förenas med andra politiska intentioner som skolval och konkurrens i ett sammanhang präglad av reformträngsel.

I den andra artikeln, ATT MÄTA DET VI VÄRDERAR ELLER VÄRDERA DET VI KAN MÄTA? RESULTATINDIKATORER SOM GRUND FÖR SKOLVAL, analyserar och diskuterar *Ulf Lundström* olika indikatorer i databaser och på webbsidor som används som underlag för skolval. Indikatorerna avser att motsvara skolresultat och kvalitetskriterier. Resultatindikatorerna analyseras och diskuteras i relation till fyra diskurser om lärande som alla är representerade i läroplanen: allsidig personlig utveckling, medborgarskap, social inkludering och rättvisa samt ämneskunskaper. Analysen fokuserar vilka de vanligt förekommande resultatindikatorerna är och hur de representeras i läroplanen. Resultaten diskuteras utifrån hur indikatorerna styr vad som värderas vid skolval samt vilken läroplan som möjliggörs/förhindras.

I artikeln UTBILDNING TILL SALU – KONKURRENS, DIFFERENTIERING OCH VARUMÄRKEN utforskar *Marianne Dovemark* vilka föreställningar om marknaden som är framträdande bland centrala aktörer inom skola och utbildning. Studien fokuserar hur rekontextualiseringen av diskurs och praktik framträder i intervjuer och studerat marknadsföringsmaterial. Resultatet diskuteras i relation till Faircloughs begrepp diskurs, rekontextualisering och subjektposition. Studien visar att den diskursordning som rekontextualiserades inom marknadsdiskursen lade fokus på ekonomi, konkurrens och framför allt differentiering, vilket tog sig uttryck i vikten av olikhet i den sociala praktik som skapades där elever betraktades både som kunder och varor.

I den fjärde artikeln, EN FRISKOLAS UPPGÅNG OCH FALL, belyser *Ann-Sofie Holm* vad som kan hända då ett företag med fokus på vinstmaximering investerar i utbildningssektorn och vilka implikationer detta får för sociala relationer i skolan. Studien fokuserar John Bauerkoncernens uppgång och fall med ett specifikt fokus på hur processen (före, under och efter konkursen) upplevs och beskrivs av några lärare, elever och rektor på en skola i en mellanstor stad. Resultaten analyseras och diskuteras i relation till Stephen Balls teorier om utbildningsväsendets privatisering.

I artikeln DIFFERENTIERING GENOM REGLERAD MARKNADANPASSNING – UPPKOMSTEN AV EN REGIONAL SKOLMARKNAD utforskar *Anna-Maria Fjellman* skolmarknadstillväxt över tid i ett avgränsat geografiskt rum på landsbygden. Registerdata från The Gothenburg Longitudinal Database, (GOLD) används i studien. Syftet är att undersöka mönster i elevpendling mellan kommuner och förändringar i utbud av gymnasieskolor inom skolmarknaden. Förändringar i utbildningsutbud utifrån kvasimarknadsteori och problematik gällande likvärdighet diskuteras.

I den sjätte artikeln RÖRLIGHET OCH SELEKTION PÅ EN ”ÖPPEN” GYMNASIEMARKNAD ställer *Johanna Mellén* frågor kring hur förändringar i selektion till den svenska gymnasieskolan kan förstås i relation till 1990-talets omfattande utbildningsreformer. Främst fokuseras 1992 års friskolereform samt 1994 års behörighetsreform, som innebar att alla nationella gymnasieprogram gav grundläggande behörighet till högre studier. Även denna studie utgår ifrån populationsdata hämtade från The Gothenburg Longitudinal Database, GOLD. Mellén analyserar och diskuterar förändringar i betydelsen av föräldrars utbildningsbakgrund för ungdomars val av det som traditionellt har kategoriserats som högskole- respektive yrkesförberedande utbildningsinriktningar. Indikatorer av förändring i olika gruppers rörlighet diskuteras i relation till behörighetsreformen och till utbildningssystemets marknadisering.

I artikeln SÄLJA, VÄLJA OCH SVÄLJA: EN ANALYS AV SKOLVAL, MARKNADISERING OCH GYMNASIEMÄSSANS LOGIKER undersöker och problematiserar *Martin Harling och Magnus Dahlstedt* en skolmarknad i bokstavlig mening – nämligen gymnasiemässan. Utifrån det diskursanalytiska logikperspektivet analyseras observationer, samtal och intervjuer från tre gymnasiemässor, där skolor presenterar och ”säljer” sina utbildningar till blivande studenter. Genom att tolka mässans praktiker i termer av sociala, politiska och fantasmatiska logiker visar författarna hur förgivettagna föreställningar om till exempel frivilligt engagemang och information sammanflätas med vinstintresse och reklam i mässans konkreta iscensättning.

## Redaktörernas och författarnas tack

Vi vill rikta ett varmt tack till alla våra informanter som delat med sig av sina kunskaper och sin tid. Vi riktar också ett stort tack till de granskare som bidragit med konstruktiv och viktig kritik för utveckling av artiklarna. Sist men inte minst vill vi rikta ett varmt tack till Vetenskapsrådet som finansierat de olika projekten.

## Referenser

- Apple, Michael W (2001): *Educating the “Right” Way: Markets, Standards, God and Inequality*. New York: Routledge.
- Ball, Stephen J (2007): *Education plc: Understanding Private Sector Participation in Public Sector*. New York: Routledge.
- Bergh, Andreas (2011): Why quality in education – and what quality? A linguistic analysis of the concept of quality in Swedish government texts. *Education Inquiry*, 2(4), 709-723.
- Björnholt, Bente & Larsen, Flemming (2014): The politics of performance measurement: 'Evaluation use as mediators for politics'. *Evaluation* 20(4), 400-411.
- Chubb, John & Moe, Terry (1990): *Politics, Market and America's Schools*. Washington DC: Brookings Institution Press.
- Dagens Nyheter (2016): *Väljarna mest kritiska till skolföretag*. Artikel i Dagens Nyheter 2016-11-04. <http://dagens.dn.se/#pages/18953/1/8> (Hämtad samma dag)
- Dahler-Larsen, Peter (2014): Constitutive effects of performance indicators: Getting beyond unintended consequences. *Public Management Review*, 16(7), 969-986.
- Ekgren Oskarsson, Henrik & Bergström, Annika, red (2015) *Svenska Trender 1986 – 2015*. SOM – institutet, Göteborgs universitet. <http://som.gu.se/digitalAssets/1593/1593613> (Hämtad 2016-11-28).
- Englund, Tomas (1986/2005): *Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension*. Lund: Studentlitteratur.

- Englund, Tomas red. (1996): *Utbildningspolitiskt systemskifte?* Stockholm: HLS Förlag.
- Fairclough, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman.
- Dagens Industri (2016): *Näringslivet reagerar med upprördhet på vinstutredning*. 2016-11-08. <http://www.di.se/nyheter/naringslivet-reagerar-med-upprordhet-pa-vinstutredning/> (Hämtad 2016-11-10).
- DiMaggio, Paul J. & Powell, Walter W. (1991): The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review* 48(2), 147-160.
- Gustafsson, Jan-Erik; Sörlin, Sverker & Vlachos, Jonas (2016): *Policyidéer för svensk skola*. Stockholm: SNS Förlag.
- Hamilton, Ulla (2016): *Friskoleföretagen bygger ut valfriheten*. Friskolornas riksförbunds hemsida. [http://www.mynewsdesk.com/se/friskolornas\\_riksforbund/pressreleases/friskolefoeretagen-bygger-ut-valfriheten-1638767](http://www.mynewsdesk.com/se/friskolornas_riksforbund/pressreleases/friskolefoeretagen-bygger-ut-valfriheten-1638767) (Hämtad 2016-11-09).
- Hartman, Laura red. (2011): *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?* Stockholm: SNS.
- Holmlund, Helena; Häggblom, Josefin; Lindahl, Erica; Martinson, Sara; Sjögren, Anna; Vikman, Ulrika & Öckert, Björn (2014): *Decentralisering, skolval och fristående skolor: Resultat och likvärdighet i svensk skola*. Rapport 2014:25. Uppsala: IFAU.
- Hood, Cristopher & Peters, Guy (2004): The middle aging of New Public Management: Into the age of paradox? *Journal of Public Administration Research and Theory* 14(3), 267-282.
- Lemne, Carola & Morin, Anders (2016): *Planerat vinstförbud stryper välfärden*. Svenskt näringslivs hemsida. [https://www.svensktnaringsliv.se/fragor/valfard/planerat-vinstforbud-stryper-valfarden\\_654832.html?gclid=CL2sorPHm9ACFeHOcgod-e4JkQ](https://www.svensktnaringsliv.se/fragor/valfard/planerat-vinstforbud-stryper-valfarden_654832.html?gclid=CL2sorPHm9ACFeHOcgod-e4JkQ) (Hämtad 2016-11-09).
- Kinberg Batra, Anna; Löf, Annie; Björklund, Jan & Busch Thor, Ebba (2016): "Generellt vinsttak omöjligt i en bred överenskommelse". Debattartikel Dagens Nyheter. Publicerad 2016-11-07 <http://www.dn.se/debatt/generellt-vinsttak-omojligt-i-en-bred-overenskommelse/> (Hämtad 2016-11-13).
- Lindgren, Lena; Hanberger, Anders & Lundström, Ulf (2016): Evaluation systems in a crowded policy space: Implications for local school governance. *Education Inquiry* 7(2), 237-258.
- Lubienski, Christopher (2009): Do quasi-markets foster innovation in education? A comparative perspective. *OECD Education Working Papers*, No. 25. Paris: OECD Publishing.

- Lundahl, Lisbeth; Erixon Arreman, Inger; Holm, Ann-Sofie & Lundström, Ulf (2013): Educational marketization the Swedish way. *Education Inquiry* 4(3), 497-517.
- Lundahl, Lisbeth; Erixon Arreman, Inger; Holm, Ann-Sofie & Lundström, Ulf (2014): *Gymnasiet som marknad*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Lundström, Ulf (2015): Systematic quality work in Swedish schools. Intentions and dilemmas. *Scandinavian Journal of Public Administration* 19(1), 23-44.
- Musset, Pauline (2012): School choice and equity: Current policies in OECD countries and a literature review, *OECD Education Working Papers*, No. 66. Paris: OECD Publishing.
- Nilsson, Lennart (2015): *Välfärdsolitik och välfärdsopinion*. Sverige 2014. SOM-institutet, Göteborgs universitet. [http://som.gu.se/digitalAssets/1535/1535228\\_nilsson-v--lf--rdsolitik-och-v-lf--rdsopinion-sverige-2014.pdf](http://som.gu.se/digitalAssets/1535/1535228_nilsson-v--lf--rdsolitik-och-v-lf--rdsopinion-sverige-2014.pdf) (Hämtad 2016-11-28).
- Olsen, Mark & Peters, Michael, A. (2005): Neoliberalism, higher education and the knowledge economy: from the free market to knowledge capitalism, *Journal of Education Policy* 20(3), 313-345.
- Peters, Michael A. (2012): Neoliberalism, education and the crisis of western capitalism. *Policy Futures in Education* 10(2), 134-141.
- Pollitt, Christopher; van Thiel, Sandra & Homburg, Vincent red. (2007): *New Public Management in Europe. Adaption and Alternatives*. New York: Palgrave Macmillan.
- Pollitt, Cristopher & Bouckaert, Geert (2011): *Public Management Reform. A Comparative Analysis: New Public Management, Governance, and the Neo Weberian State*. Oxford: Oxford University Press.
- Skolverket (2012): *En bild av skolmarknaden. Syntes av Skolverkets skolmarknadsprojekt*. Stockholm: Skolverket.
- SOU 2014:5. *Staten får inte abdikera – om kommunaliseringen av den svenska skolan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 2016:38. *Samling för skolan. Nationella målsättningar och utvecklingsområden för kunskap och likvärdighet*. Delbetänkande av 2015 års skolkommision. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 2016:78. *Ordning och reda i välfärden*. Betänkande av Välfärdsutredningen. Stockholm: Civildepartementet.
- Svenskt Näringsliv (2016): Intervju med Carola Lemne, vd. *Svenskt Näringslivs webbsida*. [http://www.svensktnaringsliv.se/fragor/valfard/vinstbegransningar-i-valfarden-far-lemne-se-rott\\_652148.html](http://www.svensktnaringsliv.se/fragor/valfard/vinstbegransningar-i-valfarden-far-lemne-se-rott_652148.html) (Hämtad 2016-08-17).

- Strandberg, Urban (2013): Marknadisering av förvaltningen – medborgarskapets nya skepnader i det tidiga 2000-talet. I Linda Rönnberg; Urban Strandberg; Elin Wihlborg & Ulrika Winblad red. *När förvaltning blir business – marknadiseringens utmaningar för demokratin och välfärdsstaten*. Linköping: Linköping University Electronic Press.
- Tooley, James (2000): *Reclaiming Education*. London: Bloomsbury.
- UNHCR (2016): *Figures at a glance*. <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> (Hämtad 2016-11-15).
- Waslander, Sietske; Pater, Cissy & van der Weide, Maartje (2010): *Markets in education: An analytical review of empirical research on market mechanisms in Education, OECD Education Working Papers, 52*. Paris: OECD Publishing.